

Nev'î

MÜNÂZARA-I TÛTÎ VÛ ZÂĞ

Hazırlayanlar
Hakan TAŞ - Ömer ZÛLFE

©

T. C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
KÜTÜPHANELER VE YAYIMLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

3134

KÜLTÜR ESERLERİ

417

ISBN 978-975-17-3355-9

www.kulturturizm.gov.tr

[e-posta: yayimlar@kulturturizm.gov.tr](mailto:yayimlar@kulturturizm.gov.tr)

[Bu kitap internet ortamında ilk kez yayımlanmaktadır.](#)

Nev'î'nin *Münâzara-i Tûtî vü Zâğ* Adlı Mesnevîsi

Münâzara-i Tûtî vü Zâğ [Papağan ile Karganın Münazarası], Malkaralı âlim Şair Nev'î [1533-1599]'nin tasavvufî remizlerle ördüğü, ruhun ve nefsin mücadelesini konu edinen mesnevîsidir. Ruh makamındaki Tûtî insanın iç dünyasını ve sonsuzluğa dönük yönünü, nefis makamındaki Zâğ ise insanın dünyaya açılan tarafını; şehvet, arzu ve hırsı temsil eder. Nev'î, bu iki kuş vasfında ruhun ve nefsin ezeli mücadelesini münazara üslûbuyla anlatmaktadır. Eserin bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa 1028 numarada kayıtlıdır.

münâzara-i tûtî vü zâg li-nev'î efendi rahmetu 'llâhi 'aleyh

Mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün

Hezec -- + / + - + - / + --

- 1 ol hâlika biñ senâ' -i fâyık
kim tûtî-i cânı kıldı nâtık

mir'ât-i dili kılup mücellâ
gösterdi néçe nukûş-ı ma'nâ
3. emri-y-ile anuñ oldı mesken
verkâ' -i nüfûsa ravza-i ten

ervâha kılur kebûter-âsâ
halhâl-i 'ukûlı zîver-i pâ

hallâk-ı nüfûs-ı zâg-tıynet
rezzâk-ı sibâ' -ı hırs u şehvet
6. kıldı şafakı o hayy u fa' 'âl
gerdûn kafesinde tûtî-i âl

çün cehl-i mürekkebetdi anı
zâguñ néçe nutk éde zebânı

ol vérdi nebâta rûh nâmı
géydürdi libâs-ı sebz-fâmı
9. tûtî-sıfat étdi bâgı ahzar
âyîneler oldı aña cûlar

geh tûtî-i sebz édüp sipihri
mir'ât éder aña rûy-ı mihri

geh zâg-ı şebe 'atâ édüp fer
zîr-i per éder cihânı yekser
12. geh çeşme-i lutfına ére zâg
rûy-ı siyehin yuyup éde ag

kahrına hümâ olursa mazhar
zâğ-ıla zagandan ola kemter
ol kodı rüsülde mu‘cizâtı
anlarda görindi nûr-ı zâtı

15. ervâh-ı rüsül misâl-i murgân
san rûh-ı muhammedî süleymân
şehbâz-ıdı lîk ‘arş-pervâz
rûhu ’l-kudüsi kodı o şeh bâz
nutk-ıdı kemâl-i zât-ı âdem
tutdı bülegâ anı müsellemler

18. tûtî-i suhanverân-ı dünyâ
bir harf édemez yanında inşâ
ashâb-ıla âl-i hayrı anuñ
bülbülleridür bu gülsitânuñ
ervâhına bunlaruñ tamâmî
hakkuñ ola dâ’imâ selâmı

âgâz-ı kitâb

21. bir şeb ki misâl-i çihre-i zâğ
urunmuş-ıdı felek siyeh dâğ
dâğ-ıdı o şeb ten-i cihâna
meh penbe-i dâğ-ı âşıkâne
mihr âyinesinde var idi jeng
tûtî-i sipihr saht u dil-teng
24. zâhirde düşüp siyâh ammâ
envâr-ı sefîd içinde peydâ
hatt-ı siyehinde nûr-ı mefhûm
bîdâr olana olurdu ma‘lûm
encüm gibi ben olup uyanık
‘ibret gözin étmiş-idüm açık

27. gözden uçurup kelâg-ı h^Vâbı
destümde idi gönül kitâbı
gördüm ki diler ola suhansâz
bir tûtî-i rûh-ı kuds-pervâz
tâ kim éde zâg-ı tab‘ı mülzem
gûyâ-y-ıla fark oluna ebkem
30. bahs eyleyeler bulup delâ‘il
izhâr éde her biri fezâ‘il
göre tarafeyni ehl-i mîzân
zâhir ola kanda ise ruchân

**tûtî-i rûh-ı kudsî-nijâd zâg-ı tabî‘at-ı fesâd-nihâda ba‘zı hod-
pesendlik étdügidür**

- evvel dédi tûtî-i suhanver
ol nat‘-ı suhanda şâh-ı mihter
33. gün gibi tenezzül étdi bî-bâk
dédi aña éy pelîd ü nâ-pâk
tûtî ile bahs-i zâg-ı ebter
gûyâ-y-ıla bahs-i lâle beñzer
fark étdi karadan ögle agı
tûtî ile bir göre mi zâgı
36. fâris yolını varur mı câhil
sahbâna ‘adîl olur mı bâkıl
har başına ursalar gül efser
olmaz süm-i esb-ile ber-â-ber
‘îsî-y-ile ola lâf-ı hikmet
sevdâ-y-ıla mutlakâ sefâhet
39. ‘âlemde olur mı kara câhil
envâr-ı fazîlete mukâbil
hurşiyd-i felek ki ‘arz éde nûr
biñ zulmet-i şâmı eyleye dûr

**zâg-ı bî-şermüñ tûtî-i germüñ kelâmından nerm olmayup rûhuñ
aslı ma'lûm olmadıgına kelâm-ı ta'n-âmîz étdügidür**

zâg eydür igende urma gel lâf
añlar tarafeyni ehl-i insâf

42. fazl içre saña degülsek enbâz
lâzım mı ta'addîye ser-âgâz
başdan senüñ éy fuzûl-i mecmûl
asluñ nesebüñ cihânda mechûl

evvel nesebüñ bize beyân ét
var soñra fazîletüñ 'iyân ét

45. kankı çimen idi âşiyâneñ
kimler vérür idi âb u dâneñ

şerh eyle şerîf ise tebâruñ
tâ kim ola kadr ü i'tibâruñ

her sebz géyen hızır dirilmez
hızır érdügi kadr ü câhı bilmez

48. her câm içene dénür mi cemşiyd
hîç zerre vérür mi nûr-ı hurşiyd

her âyineye éden nezâre
iskender ola mı hîç vara

hindî geçinürseñ éy sebük-ser
hindîler olur siyâh peyker

51. a'câma ise müşâbehet yok
türk-ile dahı münâsebet yok

bildük seni şöyle lâ-mekânsın
merdûd-ı diyâr u hân mânsın

ger var ise sende baña ruchân
éy tûtî gel işte gûy u çevgân

tûtî-i 'azbü 'l-beyân zâg-ı tabî'at-ı telh-zebâna cevâb vérdügidür

54. tûtî dédi zâga éy siyeh-rû
éy zâg-ı ziyânkâr-ı bed-hû

- sen sanma bize satup ululuk
 çevgân ile gûyî herze-gûluk
 meydân-ı belâgat özge yerdür
 galtân olan anda gûy-ı serdür
57. mir'ât-i dilüñ senüñ degül sâf
 karşı koma éllere urup lâf
 yok sende dahı tahâret-i ten
 kalbüñ néce ola pâk ü rûşen
 kadr-i tarafeyn çünki zâhir
 balçık güneşi olur mı sâtir
60. çün mihr-i kemâl bende tâbân
 sen görmeseñ érmez aña noksân
 hurşîdi egerçi görmedi bûm
 hurşîd degül cihânda mezmûm
 sanma beni murg-ı âşiyânam
 ben gevher-i kân-ı lâ-mekânâ
63. oldum haseb ü nesebde 'âlî
 sen bilmez iseñ bilür ahâlî
 bilmezlik ile bu bahse ikdâm
 eyler seni âhirinde ilzâm
 geh zulmet-i şebde gâfilâne
 bir h^Vâce-i sâhibü 'z-zamâna
66. bilmezlik ile 'itâb éderler
 çün subh érişe hicâb éderler
 gûş eyleyicek bu sözleri zâg
 gayret odı cânına kodı dâg
 oldu teni bir siyâh ahker
 iki şerer oldu iki gözler
69. çingâne-sıfat şemâtetinden
 toldı bu ribât-ı penc-revzen

tûtîye dédi ki olma hod-bîn
 sen kanda vü kanda ‘izz ü temkîn
 teslîm édelüm hele vücûduñ
 soñra édesin beyân şühûduñ

72. âyîne vérür saña vücûdı
 hâricde bu nutk-ıla sürûdı
 nefsinde senüñ ne varlığın var
 kim bahse benümle édesin ‘âr
 ben gark-ı yem-i nevâl ü ni‘met
 oldı baña kesb ü kâr hil‘at

75. sen nâzır-ı dest-i yâr u agyâr
 fakr-ıla çekersüñ élden âzâr
 farkumla ‘anâ-y-ıla benüm tâc
 sen habbeye fakr içinde muhtâc
 her gün néçe rızk-ı bî-nihâyet
 olur bize şâm olunca kısımet

78. çün şâm ola cem‘ olup yegâne
 sohbet kılup eylerüz terâne
 tâ kim yénile o ni‘met-i ‘âm
 ba‘zan éderüz enâma in‘âm
 hoş râhat édüp revâne hâsıl
 ‘azm eylerüz âşiyâna hoş-dil

81. olmaga senâ’-i hakkı zâkir
 tahsîl éderüz huzûr-ı hâtır
 hiç kankı kulına étدی bârî
 bu deñlü ‘atâ-yı bî-şümârı

cevâb-ı tûtî

tûtî bu sözi olunca sâmi‘
 hiddetde san oldı berk-ı lâmi‘

84. dédi ki sözüñde yok letâfet
 rûyuñ gibi bî-fürûg-ı sıhhat

- oldı saña her suhan ki lâyh
nâ-dânlıguña delîl-i vâzih
kim câhil olur ‘azîz ü merzûk
erbâb-ı hüner zelîl ü mesbûk
87. ‘âdât-ı hudâ bu resme cârî
yok bunda ‘ibâduñ ihtiyârî
câhillere cây-ı sadr-ı ‘âlî
üftâde-i saff-ı na‘l ehâlî
her türk-tabî‘at ehl-i sıhhat
lokmân-ıla bû-‘alîde ‘illet
90. göklerde sitâre bî-nihâye
ugrar elem-i husûf aya
sıhhatde kilâb-ı leys mahmûm
‘izzetde ‘ibâd efendi mahrûm
hem rûzî için talebdesin sen
hem rûz u gam u ta‘abdasın sen
93. kesb-içün olup haris [ü] cûyân
bulduñ néçe ni‘met-i firâvân
olduñ talebüñde sen mücâhid
cidd eden olur hemîşe vâcid
hayra taleb étseleler kaçarsın
şer işe taleb taleb uçarsın
96. girseydi elüñe pâre-i nân
hırsuñdan édersin anı pinhân
ben kısmet-i hakka kâ’il oldum
maksûd u murâda vâsıl oldum
bir habbe ile bulup gınâyı
vérdüm yele hubb-ı mâsivâyı
99. her nesne kim olmuş ola takdîr
olmaz aña hiç müfîd tedbîr

teslîm ü rızâda kâ'ilem ben
budur sözüüm işte tîg u gerden
çün mebde'-i fitratumda bârî
levh üstine yazdı yok u varı

102. ne artug olur olan ne eksük
söylenmeye bundan artug eksük

i'tirâz-ı zâğ

çün zâg-ı siyâh-rû tamâmî
gûş étدی bu nazm-ı hôş-nizâmı
har gerdenine asıldı tûmâr
bî-gûşa takıldı dürr-i şehvâr

105. yüz hayf o dürr-i şehvâra
kim zâğ anı éde gûşvâre
ragbetlü olur mı kûra cevher
fehm éde bilür mi nükteyi ker
germ-âbe éder mi rengini ag
şekker yédirilse zâgdur zâğ

108. tûtîye dédi kılup 'itâbı
yokdur sözüñññ fûrûg [u] tâbı
zâhirde géyüp libâs-ı ahzar
ma'nide geçinme hızra hem-ser
zerk-ıla riyâ-durur libâsuñ
makbûli iseñ 'aceb mi nâsuñ

111. redd-ile bakarsa n'ola herkes
makbûl-i hak oldugum baña bes
her sengi ki atalar édüp kîn
mîzân-ı sevâbum éde sengîn
şol söz ki sen olduñ anı nâtık
mefhûm-ı hadîse nâ-muvâfık

114. kim kâsib olur hudâyâ mahbûb
oldı taleb ehli hakka matlûb

esbâba teşebbüs ét hemîşe
tenbelligi kılma nefse pîşe

esbâba da kılma çok tevaggul
k'elden çıka rişte-i tevekkül

117. tek rişte-i hakkı koma elden
biñ meretebe cehd éderseñ ét sen

istidlâl-i tûtî

tûtî dédi éy pelîd ü nâ-dân
yok gerçi suhanda reng-i noksân

bir ehl-i kemâle yâr olup sen
demiş saña bu kelâmı rûşen

120. lîkin sebeb-i kusûr-ı idrâk
âyîne-i fehmiñ étmemiş pâk
nefsinde hadîs kim dédüñ hak
illâ saña bâb-ı fehmi muglak
oldı 'arz anda kesb-i a'mâl
olmaya habîb kâsib-i mâl

123. kesb ile olur mı hîç vâsıl
kurb-ı haka şahna-y-ıla 'âmil
kesb étmege var mı 'âşık-ı zâr
teslîm ü rızâdan özge bir kâr
kesb eyle tevekkül ü rızâyı
mahbûb-ı hak ol bulup hudâyı

126. her yerde ki kesb-ile tevekkül
étدی biri birine tefazzul
râyât-ı tevekkül oldı bâlâ
kesb olmadı hergiz aña hem-tâ
bu lücce-i kulzüm-i kanâ'at
pürdür güher-ile tâ nihâyet
129. olmakda yem-i kanâ'at efzûn
gark anda sade-misâl gerdûn

bu devlete yok zevâl ü noksân
ni‘metlerinüñ bahâsı erzân
ser-sebz hemîşe lâlezârı
yok güllerinüñ cefâ-yı hârı

132. ne gülşeninüñ olur hazânı
ne bülbülinüñ gider figânı

mu‘âraza-i zâğ

gûş étدی bu dürr-i nazmı çün zâğ
tûtîye bu kerre eyledi lâğ

birkaç kelimât-ı nâ-muvâfık
hûş karaladı yüzine lâyık

135. dédi saña olsa dôt bârî
étmez miydi saña destyârî
mahbûb-ı hak olduguñ ‘acebter
igende güzelsin éy birâder
‘ışk içre olur mı böyle ‘âdet
ma‘şûka éde kişi ihânet

138. habs éde kafesde zâr u mahzûn
günden güne derdi ola efzûn
étmez kişiye bu kârı düşman
sen dôt geçersin aña andan
sen hâne-i gamda habs ü nâ-şâd
ben bâm-ı ferahda şâd u âzâd

141. sâye saña sakf-ı hâne vü deyr
sâyemde safâ sürer benüm gayr
var derd ü belâya i‘tiyâduñ
derd ü gam-ıla gibi nihâduñ
ma‘nâ-yı mahabbet olsa mefhûm
mahbûb-ı hudâ olurdı ma‘lûm

144. tutmaz saña kimse rûy-ı ragbet
âyîne vére meger ki sûret

taklîd iledür senüñ kelâmuñ
 olsañ n'ola mazheki 'avâmuñ
 zâga nagam olsa nutk-ı mechûl
 tek gayra mukallid olmasun ol

147. sohbetde şeker-suhansın el-hak
 illâ ki ağızlıguñdur ancak
 terk eyle bu zevk-ı kîl ü kâli
 kasd ét bilesin lisân-ı hâli
 hâmûş-zebân olan şinâsâ
 andan yég olur ki ola gûyâ

istidlâl-i tûtî

150. tûtînüñ olup lisânı cârî
 oldı su gibi cevâbı sârî
 zâga dédi éy pelîd [ü] gâfil
 dünyâyâ olur mı gırırâ 'âkıl
 zikr étseñe hâl-i enbiyâyı
 çekdükleri renc-ile 'anâyı
153. gör n'étدی halîl-i hakka nemrûd
 nârı nem idi velî odı rûd
 yûnus ki geçerdı kadr-i mâhı
 cây oldı aña derûn-ı mâhî
 kirm agzına tu'me-y-idi eyyûb
 ol şân-ı kerîm ü zât-ı mahbûb
156. ehl-i basara vérürken ol nûr
 ya'kûbı hak étدی giryeden kûr
 çün yûsufı saldı ka'r-ı çâha
 érgürdi soñında 'izz ü câha
 ahvâl-i zamâne böyle ekser
 hâruñ olur âhiri gül-i ter
159. 'âkil ne çeker belâ içün gam
 derd-ile devâ çün oldı tev'em

- dédüñ baña kim yérüñ kafesdür
ol teng ise gayra baña besdür
anuñ baña oldu her şikâfi
feyz-i leme‘ât-ı ‘ıška kâfi
162. kılmış anı rahne rahne sâni‘
tâ olmaya nûr-ı hakka mâni‘
zâhirde o cism-i çâk çâki
itbâ‘ éder anda ‘ışk-ı pâki
ol künc-i kanâ‘at içre bî-renc
buldum néçe biñ defâyin ü genc
165. atbâk-ı semâyı seyre hergâh
oldı baña ol kafes rasad-gâh
olmak diledüm hakîm-i kâmil
çâh-ı rasad oldu baña menzil
ecrâm-ı nücûm u bu‘d-ı eflâk
hey‘ât-ı semâ vü merkez-i hâk
168. edvâr-ı müdevverât-ı gerdûn
âşkâr-ı musavverât-ı bî-çûn
her ne ki ola nukûş-ı imkân
kıldum ben o çâh içinde seyrân
hızr-ıla olup karîn ü hem-reng
tahsîl-i kemâle kıldum âheng
171. gösterdi baña ‘ulûm-ı gaybı
mahv étdi rüsûm-ı şekk ü reybi
dil kesret içinde buldı tevhîd
tahkîka mübeddel oldu taklîd
çün sırr-ı mazâhir oldu zâhir
zâhirde kim oldu hep mazâhir
174. tevhîd-i hudâya ‘âlim oldum
şirküm götürüldi sâlim oldum

éy zâg kemâl-i nefis-i külden
 cüz'îsini hâsıla edüñ sen
 sa'yüñ dükeli gıdâ vü âba
 kasduñ şeb ü rûz h^Vurd u h^Vâba

177. urup hes ü hâke darb-ı tîşe
 endîşe-i rızk saña pîşe
 tîşeñ néçe bir deler senüñ baş
 bir gün tokunur ayaguña taş
 étdüñ néçe gözleri delüp kûr
 almadı mı 'ayn-ı 'ibretüñ nûr

180. halk oldı kabâhatüñe câzim
 böyle hareket saña ne lâzım
 gün gibi 'iyân benüm revâcum
 érdi göge tâc-ı ibtihâcum
 şunlar ki ola hitâba kâbil
 olmadı benümle bahse kâ'il

183. zâg-ısa kıyâsa nâ-muvâfık
 olur mı makâm-ı bahse lâyık

redd-i kelâm-ı tûtî

zâguñ bu kelâm-ı hikmet-âmîz
 san 'ırkına urdı neşter-i tîz
 pür-'illet idi velî nihâdı
 def' olmadı fâsd-ıla fesâdı

186. olmadı kabûl nükte-i râz
 ta'lîm-ile zâg olur mı şebâz
 ıslâha gelür mi zâg-ı bed-nâm
 zengîyi sefid éder mi hammâm
 'âdât-ı kühen bulur mı tecdîd
 gûşişle kaçan vére semer bîd

189. tûtîye dédi ki éy suhandân
gûş eylemedüñ sözümi çendân
étseydüñ eger ki iltifâtı
hep müntic idi mukaddemâtı
çün olmaya müstemi‘de ikbâl
hassân-ısa kâ‘ili olur lâl
192. yohsa şu şevâhid ü delâ‘il
k‘oldum anı bahs içinde kâ‘il
insâf édicek degüldür aslâ
bürhân ü delâyilüñden ednâ
yok hiç suhanında vech-i ma‘kûl
hep cümle mukaddemâtı medhûl
195. izhâr-ı savâb olaydı maksûd
olmazdı sözüüm benüm de merdûd

cevâb-ı tûtî

- tûtî dédi éy kemîn ü ebkem
lutf-ıdı suhandan urmasañ dem
çün herze-durur hemîşe kûtuñ
nagme yerine geçer sükûtuñ
198. sözden dem urursañ étmeyüp şerm
éy zâğ kanı hayâ vü âzerm
âdâb-ı münâzarât-ı ma‘kûl
hep cümle senüñ yanuñda mechûl
şol fazl kim étdüñ anı da‘vâ
da‘vâ-yı mücerred idi mahzâ
201. da‘vâ-yı bilâ-delîl ü şâhid
olur fuzalâ öñinde fâsid
‘ilm içre çü olmadı yüzüñ ag
gel cehl-i mürekkeb olma éy zâğ
var çünki bizâ‘atüñde kıllet
tûtî-y-ile kılma bahse cür‘et

204. 'ankâya 'adîl olur mı 'usfûr
 ŧehbâza ŧebîh olur mı zûnbûr
 hîç mümkün olur mı murg-ı hâne
 tûtîye ola hem-âŧiyâne
 ben fâris-i 'arsa-i belâgat
 sen râcil-i vâdî-i cehâlet
207. ben vâkîf-ı kenz-i rumûz-ı 'irfân
 sen 'âciz-i kayd-ı bend-i tугyân
 ben mülk-i suhanda ŧâh-ı mihter
 sen ebkem ü bî-nevâ vü ebter
 ben mebde'-y-ile ma'âda 'ârif
 sen perde-i 'âdet içre 'âkif
210. lafz u suhanum etemm ü ekmel
 ma'nîde misâl-i vahy-i münzel
 ol vech-ile ŧâ'ir-i suhanver
 güftâruma ŧi'ri nisbet eyler
 sende yog-iken edâ vü sûret
 bürhânuma ney ki dahle cür'et
213. bahse bizüm-ile kılduñ ikbâl
 makdemliğıñ oldı cehlüñe dâl

zâguñ fazîlet-i hâmûŧlıga müte'allik kelimâtıdur

- pes dédi bu kerre zâg-ı bed-kâr
 éy tûtî igende kılma iksâr
 'arz eyle yéter bu türrehâtı
 var ŧimdi sözüñ kesâdı katı
216. iksâr-ı kelâm édenler ekser
 kavlinde éder hatâ-yı münker
 söz kim uzana olur hatâsı
 îcâz-ıla hûb olur edâsı

- iksâr-ı kelâm derd-i serdür
sarf étme ko anı kim zarardur
219. her sîne ki hâm ola éder cûş
puhte olan oldu deng ü hâmûş
‘irfân-ı hak ola sende hâşâ
‘ârifde olur mı bahs ü gavgâ
bahtuñ igen olma nüktedânı
gel añla lisân-ı bî-lisânı
222. sözden açılır ‘uyûb-ı insân
samt oldu kelîl-i cehl-i nâdân
âsâyiş-i ‘izzet ü selâmet
buldı şu ki kıldı samt u ‘uzlet
sır kim ola zâhir ü mukarrer
olmaz anı gizlemek müyesser
225. yıllarca dilüñde olsa pinhân
izhâra olur hemîşe imkân
hâmûşlıguñ fezâ’ili çok
ihsâ olunursa hadd ü ‘ad yok
hep zümre-i enbiyâ vü mürsel
samt-ıla olup-durur mükemmel
228. hayr ol sözüñ oldu kim ekaldür
maksûd muhâtaba eveldür
çok söz kişiye vérür hamâkat
‘âkilrak olana yéter işâret

mukaddemât-ı tûtî

- çün bu suhan-ı belâgat-âyîn
tûtîye olındı şerh ü tebyîn
231. mir’ât-i suhanda ber-kemâlât
olındı mukâbilinde isbât
tûtî dahı geldi kâle fi ’l-hâl
étدی yine güft-gûya ikbâl

- zâga dédi éy siyâh-peyker
 éy nâ-halef ü kerîh-manzar
234. ilzâmuma kim getürdüñ ebyât
 étmez birisi murâduñ isbât
 her fâzıl [u] hûşmend ü kâmil
 olur bu söze cihânda kâyil
 kim ‘uzvunu ibn-i âdemüñ hak
 halk eylemedi ‘abes muhakkak
237. yetmez mi bize delîl-i akvâ
sübhânaka mâ-halaktu hâzâ
 güftâr için étدی hak zebânı
 bûs-ı leb-i la‘l için dehânı
 halk eyledi merhabâ için dest
 tâ düşmeye pâya ‘âşık-ı mest
240. nezzâre için vérildi dîde
 dil oldı nazarla âremîde
 erbâb-ı mahabbete vérür dil
 tâ ‘ışkâ ola delîl-i mûsil
 mu‘tâd olıcak sükûta dâyim
 insânla bir olur behâyim
243. güftâr-ıla kadr olur füzûnter
 her yerde ‘azîz olur suhanver
 nutk ehli ‘azîz ü pür-hünerdür
 nutk ehli için gıdâ şekerdür
 insânda ki yok lisân-ı güftâr
 andan yeg olur nukûş-ı dîvâr
246. şek yok buña ki kelâm-ı mevzûn
 makbûl-i zamâne belki mesnûn
 olmasa belâgat ehli mergûb
 olmazdı kelâmı halka mahbûb

- hoş gelmeye idi ehl-i tab‘a
elfâz-ı mu‘allaka-i seb‘a
249. tahsîn édüp ol kelâmı éller
étmezdi der-i haremde zîver
da‘vâda baña cevâb-ı eşmel
besdür şeref-i kitâb-ı münzel
iksâr-ı suhan kim ol hatâdur
akvâl-ı ‘avâm [u] eşkiyâdur
252. itnâb-ı kelâm-ı merd-i ‘âkil
hâşâ ki dénile haşv-i bâtıl
güftâr-ı belîg kût-ı cândur
âsâyîş [ü] râhat-ı revândur
kavl-i fusahâ olursa mümted
itnâb-ı hayât éder degül bed
255. cühhâla olur sükût zîver
eyler fuzalâyı dîn u ebter
éy zâg meger faz[ı]lda sahbân
oldı saña bâkıl-ıla yeksân
teslîm édelüm ki kesret-i kâl
nefsinde ola hatâ vü imlâl
258. sen hod bu hatâda baña enbâz
olduñ baña her sözümde dem-sâz
nefsüñ çü degül ‘uyûbdan pâk
dâmân-ı ‘uyûbı eyleme çâk
kılmaz gözüñi salâh bîdâr
seg gibi fesâda olmasun câr
261. her dem gözedüp ‘uyûb-ı nâsı
nefsüñdeki ‘aybı gel olma nâsî
gel kılma ‘uyûb-ı nâsı manzûr
kıl ‘aynuñı ‘ayb-ı gayrdan kûr

**zâg-ı bî-‘âr cevâbında nâ-çâr olup tûtînüñ dil-figâr olduğına
müte‘allik kelimâtıdur**

- çün zâg işitdi bu cevâbı
tûtîye dédi édüp hitâbı
264. éy tûtî-i hod-pesend ü magrûr
olmaz ‘ukalâ bu hâle mesrûr
bir kişi kafesde zâr u mahbûs
âzâdlığından ola me’yûs
şekker yémeden ona ne hâsıl
hoşdur aña yerse zehr-i kâtil
267. eblehlik olur bu kim giriftâr
âzâd ile éde bahs-i reftâr
bi ’llâh bizi gel ko hâlümüzde
‘âciz koma kîl ü kâlümüzde
ger zâg suhanda delse gevher
tûtî ile olmaya ber-â-ber
270. söz kadri ne deñlü olsa a‘lâ
ednâ déyicek görünür ednâ
sahbân ki géye pelâs-ıla delk
bâkıl yerine tutar anı halk
zer-beft olıcak libâs-ı nâdân
olur sözi dürr-i gûş-ı a‘yân
273. başdan şu sıfat ki eyleyüp zem
dêrsin aña zâg-ı tünd ü ebkem
ol sendeki zâta oldı mir’ât
sen şem‘-i cihân-fürûz o mişkât
zıdd-ısa da saña ol déme lâ
zıddıyla görindi ‘ayn-ı eşyâ
276. her mertebede olur tecellî
‘ârif buradan bulur tesellî

**tûtî zâga murgân içinde lenglük ile meşhûr olduğına vâki' olan
kelimâtıdır**

- tûtî dédi éy muhîl ü gammâz
mekkâr-ı zamâne vü füsûnsâz
- ben puhte-i rûzgâr u eyyâm
sen hâmlıguñla hôr u bed-nâm
279. çekdüm néçe dürlü gerçi zahmet
berr-ile bahirde cevr ü şiddet
- gördüm gam-ı iftirâk-ı evtân
âlâm-ı firâk-ı cem'-i yârân
- hep cümleden oldı baña düşvâr
olmak senüñ ile bir nefes yâr
282. insâf mıdur ki zâg-ı nâdân
tûtî ile éde bahs-i 'irfân
- bahsine hôş édelüm tahammül
lâyık mıdur eylemek tafazzul
- yetmez mi-idi derd-i fûrkat-i yâr
yâ rab ne belâ likâ-yı agyâr
285. nâ-habs-ile seyr-i bâg u gülşen
müşkil baña bend-ile kafesden
- kalsun kişi künc-i gamda bî-kes
tek hem-demi olmasun anuñ hes
- éy rû-siyeh-i dürûg-güftâr
étdüñ bizüm ile bahs-i reftâr
288. sen hod olasañ bu 'arsada leng
reftâra éder mi leng âheng
- ikdâm-ıla gel yeter uzat pây
degmez saña çün bu lokmadan pay
- a'recde tekebbür eski hûdur
kendüden anuñ sözi uludur

291. lîkin olur ög[in]ende aksar
söz söylese başa çıkmaz ekser
zâtuñ él içinde necs ü mezmûm
her bâm-ı sarâya makdemüñ şûm
ma'mûrede eyleseñ figânı
vîrânlığınıñ olur nişânı
294. hâne ki ola gurâba menzil
elbette olur harâba mâ'il
anlar ki karîn ola gurâba
menzillerin étdiler harâbe
mânend-i hümâ hudâ-yı bî-çûn
sâyem beni halka étdi meymûn

da'vâ-yı fazîlet-i zâg

297. âhir dédi zâg-ı şûm u hâsid
éy tûtî gel étme zann-ı fâsid
baña şu sıfat ki nisbet étdüñ
yok sıhhati kizb ü 'illet étdüñ
olsaydum eger ki böyle ben şûm
nazm ehli beni tutardı mezmûm
300. eyler midi zümre-i tabî'at
hergiz baña zülf-i yâri nisbet
hâl ü hat-ı dilber-i semenber
teşbîh ile baña buldı zîver
olmasa siyeh re'îs-i elvân
anuñla yazılmaz idi kur'ân
303. olmasa siyehde zînet ü fer
hîç ka'be géyer midi siyehler
- 1 bir reng olamaz siyâha hem-tâ
hep cümleden oldu kadri bâlâ
zulmetde görindi mâh-ı tâbân
olur karañuda âb-ı hayvân

306. ruhsâre-i tîg-i mâh-sîmâ
zag-ıla bulur cemâl-i zîbâ

cevâb-ı tûtî

zâguñ ki makâlesin ser-â-ser
gûş eyledi tûtî-i suhanver

zâga dédi besdür éy siyeh-dil
bu râh-ı zeelde sa'y-i bâtıl

309. hîç ola mı zâg-ı zîşt ü rüsvâ
zîbâ[ya] müşâbehetle zîbâ
zırnîh-ıla gerçi sûretâ zer
zerd olmada görünür ber-â-ber
nefsinde o hâk-i mübtezeldür
zer 'izz ü şerefde bî-bedeldür

312. ger vech-i müşâbehetle 'izzet
eylerse müşâbihe sirâyet
senden yine éy pelîd-i mühmel
ol vech ile de ben oldum efzal
zîrâ seni şâ'ir-i suhanver
zülû ü hat u hâle nisbet eyler

315. teşbîh éder ol beni zebâna
yâ la'l-i leb-i şeker-feşâna
ger arada zümre-i belâgat
vech-i şebîh eyleye ri'âyet
tûtîde kıla o vechi ta'yîn
lutf-ı suhan u edâ-i şîrîn

318. vech-i şebîhüñ senüñ kemâhî
gîsû-y-ıla mahz-ı rû-siyâhî
hîç kâ'il olur mı buña dâna
şîrînden ola siyâh evlâ
eyler senüñ éy medâr-ı zulmet
sîmâ-yı muhâlifüñ şehâdet

321. kim bâtinuñ ola zulmet-âbâd
olmaya dilüñde nûr-ı irşâd
- 1 her dilde ki var o şem'-i nâ-yâb
fânûs-sıfat teni vérür tâb
- her kim ola gün gibi kemâli
gül gibi şiküftedür cemâli
324. her dilde ki mihr-i şevk ola germ
olur teni mûmveş anuñ nerm
- anuñ ki dürüşť ola binâsı
zâhirde de zişt olur likâsı
- çün zâhir ü bâtinum benüm hûb
her fi'lüm olur melîh ü mahbûb
327. sûretde benümle hıızr hem-ser
ma'nîde kelîme ben birâder
- 'îsî gibi çün açam dehânum
ihyâ-yı memât éder beyânum
- hâcet ne ki zikr édem kemâlüm
vassâf yeter baña cemâlüm

münâcât-ı zâg

330. çün çıkmadı başa kîl-ile kâl
kaldı bu arada pâ-y-ı âmâl
- zâg olmuş idi egerçi tâlib
tûtîye ola suhanda gâlib
- bilmezdi ki şem'-i hak söyünmez
yüz cânib-i hakka olsa dönmez
333. biñ şem'-i dürûg uyarsa merdüm
bir pertev-i subh-ı sıdk éder güm
- neyler kişi söyleyüp dürûgı
çün olmaya zerrece fûrûgı
- isterseñ iki cihânda 'izzet
kıl kendüñe 'âdeti sadâkat

336. tûtîde kemâl-i fazl peydâ
yok zâg-ıla hâcet-i müdârâ
farkında anuñ külâh-ı ‘irfân
fark étmese zâg aña ne noksân
düşmiş aña kur‘a-i sa‘âdet
bâliyle peri sihâm-ı devlet
339. tûtî ile geldi bahs düşvâr
meyl étdi salâha zâg nâ-çâr
1 terk étdi fesâd-ıla ‘inâdı
tutdı reh-i râhat u reşâdı
saldı ayaga ser-i rızâyı
dâmân-ı rızâyâ çekdi pâyı
342. kıldı güneherine i‘tirâfi
mânend-i zer oldı kalbi sâfi
ol zâg-ı siyâh-rû vü bed-hû
‘anber-sıfat oldı hûb-ı hôş-bû
döndi hasenâta seyyi’âtı
nûr-ı siyeh oldı vâsf-ı zâtı
345. tûtîye çün oldı hâl ma‘lûm
kim zâg günehinden oldı ma‘sum
‘övrini kabûl édüp fakîrûñ
‘afv étdi günâhın ol hakîrûñ
lutf-ıla kenâra çekdi anı
gösterdi ‘atâ-i bî-kerânı
348. bast étdi simât-ı inbisâtı
étdi anuñ ile ihtilâtı
biri birine çün oldılar râm
def‘ oldı hicâb-ı bahs ü ilzâm
tûtî ile zâg étdi ülfet
mahv oldı hicâb-ı târ [u] zulmet

351. güftâra çü buldı fursat-ı tâm
zâg étdi bu kerre nutka ikdâm
tûtîye dédi édüp niyâzı
éy ehl-i dilüñ lisân-ı râzı
éy hâdî-i vâdî-i hakîkat
éy mürşid-i 'âbid-i şerf'at
354. éy çâre-i yâre-i mahabbet
éy merhem-i rîş-i derd ü mihnet
éy şem'-i zalâm-ı şâm-ı hasret
éy pertev-i subh-ı rûz-ı vuslat
éy âb-ı hayâta câh-ı âbdân
éy zulmet-i cisme şem'-i sûzân
357. éy mîve-i şâhsâr-ı tevhîd
éy cür'a-i câm-ı bezm-i tecrîd
sen pîr-i savâmi'-i feleksin
misbâh-ı mecâmi'-i meleksin
- 1 éy gülbün-i bâg-ı kudse bülbül
v'éy haste gamuñla gonca-i gül
360. éy tâ'ir-i sidre sayd-ı dâmuñ
murgân-ı fezâ-yı 'arş râmuñ
gün gibi yeter tefazzul eyle
lutf ile bize tenezzül eyle
güm-geştelere çü reh-nümâsın
erbâb-ı sülûke pîşvâsın
363. saña düşen oldur éy hümâ-fer
manzûruñ ola bu zâg-ı ebter
çok cürm ü günâhı rû-siyehdür
başdan ayaga kamu günehdür
âlûde-i cîfe-i 'alâyık
ol pâke degül egerçi lâyıık

366. kıl katre-i âb-1 lutfuñ ihsân
kim kalmaya anda levs-i ‘isyân
lutf ét aña girye-i sehergâh
tâ kim saña yüz yuya o güm-râh
bu dâm-1 günehde murg-1 câna
vér nokta-i bahşışuñle dâne
369. yüzüm kara étدی dūd-1 ‘isyân
kıl âteş-i ‘ışkuñı fūrûzân
cürm-ile günehle hâr u hesdür
hâr u hese bir şerâre besdür
reh dūr-u-dırâz u ‘ömr kûtâh
tûl-1 emel içre kalmışam âh
372. efgân kılur ceres gibi ten
dil saht velî misâl-i âhen
azdurma tarîk-i nefsi-i şûmı
dil ka‘besine çıkar yolumı
ref` eyle hicâb-1 mâsivâyı
göster baña çihre-i bekâyı

tûtî-i rûh va‘de-i visâl étdügidür

375. derd-i dili zâğ édinced meşrûh
kıldı der-i râzı rûh meftûh
zâga nazar-1 ‘inâyet étدی
açdı gözini hidâyet étدی
- 1 dédi aña éy esîr-i zulmet
müştâk-1 cemâl-i nûr-1 vuslat
378. éy murg-1 za‘îf ü haste-hâlüm
olsun saña müjde-i visâlüm
dil ka‘besi kim anuñ mekânı
rûh-ıla tabî‘atüñ miyânı
cân mülketinüñ nihâyetidür
ten kişverinüñ bidâyetidür

381. gel anda senüñle olalum cem'
pervânesi ile nitekim şem'
ol hâne'e var 'imâret ile
mihmân olalum ziyâfet ile
pâk eyle o kasr-ı bî-kusûrî
sâf ét o serâçe-i sürûrî
384. çün édesün ol sarâya da'vet
mihmân ulu şehdür étme gaflet
yak raht-ı vücûduñı ser-â-pâ
kıl hâmuñı puhte vü müheyyâ
hîç olmaya sende baña lâyık
yokluk gibi ni'met-i muvâfik

**zümre-i günehkârân sûy-ı ka'be-i dile teveccüh édüp matla'-ı
sipihri-i dilden tulû' édüp kişver-i tabî'at müstagrak-ı nûr
oldugıdur**

387. fî 'l-hâl tabî'at-ı siyehkâr
farkın kalem eyledi harîdâr
himmet gözi anda çâr oldu
bir zâg iken ol hezâr oldu
sükkân-ı mesâkin-i tabî'at
ya'nî hased ü hevâ vü şehvet
390. hep 'âzim-i ka'be-i dil oldu
ol râh-ı savâba mâ'il oldu
çün ka'be-y-i kıldılar ziyâret
berk urdı cemâl-i nûr-ı vahdet
rûy-ı dile gerçi perde-i gil
çekmişdi néçe nikâb-ı hâ'il
393. bir vech-ile zâhir oldu envâr
güm-perde görindi 'ayn-ı dîdâr
1 vahdet güneşi olunca tâbân
rûh-ıla tabî'at oldu yeksân

- tûtî ile zâg u kand ü mir'ât
hep cümlesi buldı vahdet-i zât
396. tûtî ile zâg oldu yek-dem
tûtî çü mesîh ü zâg meryem
çün subh-ı mahabbet oldu peydâ
mecnûna görindi vech-i leylâ
pâyâna érüp gam-ı te'essüf
ya'kûba görindi rûy-ı yûsuf
399. ol teşneleri zülâl-i hâlûñ
ser-geşteleri reh-i dalâlûñ
çün âb-ı hayâta oldılar tûş
varlıkların étdiler ferâmûş
teng olmaya déyü hâne bî-bâk
pîrâhen-i cismi kıldılar çâk
402. cismini pür étdiler revânî
ten fî 'l-mesel oldu rûh-ı sâñî
çün zâg-ıla tûtî-i yegâne
girdi ikisi bir âşiyâna
her biri cihândan oldu fârig
kevn ile mekândan oldu fârig
405. terk eylediler vatan hevâsın
hem âb u gîl-i beden hevâsın
bî-kavl ü zebân u bî-işâret
bir samt-ıla bunlar étdi sohbet
dem-beste iken vérüp haberler
bî-çeşm iken étdiler nazarlar
408. bî-dest iken étdiler tenâvül
bî-sâkî vü câm içdiler mül
bî-pâ vü ser oldılar revâne
ma'mûre-i mülk-i lâ-mekâna

bir mülke erişdiler mekân yok
seyr ü hareket zemîn zamân yok

i'tirâf-ı kusûr-ı musannif

411. çün keşf-i serâ'ir-i ilâhî
makdûr-ı beşer degül kemâhî
- 1 ne hâme-i kâl-ıla muharrer
ne nâme-i hâl-ıla mukarrer
- ne remz ü işâret-ile ma'lûm
ne lafz u 'ibâret-ile mefhûm
414. mahv eyleyicek ta'ayyünâtı
néce görünür kemâl-i zâtı
- zâhirde hicâb iken bu kesret
pertev sala mı cemâl-i vahdet
- nev'î** saña yeg budur hamûş ol
bî-dîde vü bî-zebân u gûş ol
417. kat' eyle kalem-sıfat lisânı
yaz dilde sevâd-ı bî-nişânı
- geç bahs ü cidâl ü güft ü gûdan
zevk al semerât-ı sırr-ı hûdan
- çün söz bir ola nedür bu gavgâ
çok söz ikilikden oldı peydâ
420. birlik meyinûñ içen tolusun
çaldı yere ikilik sebûsın
- mest oldı unuttı reng ü bûyı
terk étdi hevâ-yı hây u hûyı
- sen de 'alem-i vücûdı pest ét
pây-ı talebi urup şikest ét
423. bu râh-ı beyânı eyle itmâm
kalsun burada kümeyt-i aklâm
- pâyâna érüp bu mantıku 't-tayr
désün suhan ehli temme bi 'l-hayr

şikâyet-i rûzgârı mutazammın hikâyetdür

- minnet o hudâ-yı lâ-yezâle
kim érdi bu mâh-ı nev kemâle
426. erbâb-ı dili görüp harîdâr
sundum bir iki güher nümûdâr
ger kadri olursa éldé anuñ
gûşını pür eyleyem zamânuñ
olursa eger bahâda erzân
édem sadef-i dilümde pinhân
429. él nâmına kılmadum ben anı
besdür aña nâm-ıla nişânı
- 1 fehm eylemez ehremen bu râzı
ur lâfi vü çal hemân piyâzı
siyr eylemez anı ‘ıkd-ı gevher
gelse n’ola ‘akd-i sîr hôşter
432. dürdâne’i görse türk-i nâdân
erzen gibi kadrin añlar erzân
elfâz [u] suhan n’édür hasîse
ma’nâ gerek elde kîse kîse
anlar ki ola hasîb ü merdüm
étmiş keremi hisâbdan güm
435. şunlar ki basîr ü ehl-i ‘irfân
âyîn-i keremde kûr u nâdân
erbâb-ı hüner bahîl ü hâsid
nâdân olanuñ dimâğı fâsid
yok şimdi cihânda ehl-i mi’yâr
vezn olına tâ ki nazm-ı dür-bâr
438. hôşdur ki vara bu nazm-ı ahsen
ahbâb öñine hediye bizden
ger var ise beytinüñ kusûrı
yâ nazm u edâsınuñ fütûrı

yârân édeler o beyti ma'mûr
tâ olmaya 'aybı halka manzûr

441. şâd eyleyeler bu gam-nihâdı
nev'î-i hakir ü nâ-murâdı

